

Autor: prof. WSBiNoZ dr hab. Wojciech Welskop

English title: *Students' social competences as a challenge of contemporary Education.*

Abstract:

Young people's social competences are very important to the efficient functioning of the individual in social reality. The development of social competences is a huge challenge for education in the contemporary world in connection with the pervasive culture of consumerism and a reduction in the value of some social needs among young people. This article is an attempt to present the importance of social competence in contemporary school and educational challenges in consumption world, to develop social competence by the young generation.

Keywords: competences; social competences; education; the challenges of education; globalization; consumerism.

Kompetencje społeczne uczniów wyzwaniem współczesnej edukacji

Szkoła przygotowuje dzieci do życia w świecie, który nie istnieje.

Albert Camus

Kompetencje społeczne jednostki w dużej mierze warunkują sukces zawodowy i osobisty każdego człowieka. Osoby o wysokich kompetencjach społecznych są bardziej atrakcyjne dla pracodawcy, są lubiane przez otoczenie, potrafią odnaleźć się w każdej sytuacji. Wysoko rozwinięte kompetencje społeczne ułatwiają rozwój każdego człowieka, stając się tym samym przepustką do osiągnięcia sukcesu. Rozwój kompetencji, w tym przede wszystkim kompetencji społecznych, jest kluczowy w epoce globalizacji. Aby móc sprostać wyzwaniom współczesnego świata, niezbędne jest permanentne kształtowanie kompetencji społecznych, co nie zawsze jest jednak oczywistym i łatwym zadaniem. Im szybciej jednak zaczniemy je nabywać, tym większe mamy szanse, by efektywnie wykorzystać je w życiu społecznym. Jak zatem wygląda kształtowanie kompetencji społecznych młodych ludzi we współczesnej szkole? Dlaczego stanowią wyzwanie dla edukacji XXI wieku? Celem artykułu będzie ukazanie znaczenia kompetencji społecznych uczniów we współczesnej szkole, a także wyzwań, w obliczu których staje edukacja w zglobalizowanym świecie, w kontekście kształtowania kompetencji społecznych młodego pokolenia.

Pojęcie „kompetencji” wprowadził w 1959 roku Robert W. White, określając ją jako specyficzną umiejętność, przyczyniającą się do skutecznej i efektywnej interakcji z otoczeniem (White 1959: 297-333). R.W. White utożsamiał kompetencje z umiejętnościami społecznymi. Według Heleny Sęk kompetencje społeczne są umiejętnością osiągania celów, zarówno społecznych, jak i jednostkowych, przy zachowaniu poprawnych stosunków z osobami wchodzącymi w interakcje (Sęk 2000: 128). Niełatwo jest jednoznacznie zdefiniować kompetencje społeczne. Badacze, zarówno polscy, jak i zagraniczni, w literaturze przedmiotu definiują je w różnoraki sposób, stosując zamiennie pojęcia między innymi: kompetencji do efektywnego działania (Raven 1984), umiejętności komunikacyjnych (Wojciszke, Pieńkowski 1985), kompetencji relacyjnej (Spitzberg, Cupach 1989), umiejętności społecznych (Argyle 1991), kompetencji komunikacyjnych (Białęcka-Pikul 1993), zdolności społecznych

i komunikacyjnych (Maxim, Nowicki 2003) czy innych. Kompetencje społeczne nie zawsze również rozumiane są przez naukowców tak samo. Czasami utożsamiane są z umiejętnościami społecznymi.

Kompetencje społeczne odgrywają znaczącą rolę w skutecznej komunikacji, a tym samym w budowaniu efektywnych relacji interpersonalnych. Wysoki poziom kompetencji społecznych oddziałuje także na lepszą internalizację wzorów norm i zachowań, większą elastyczność w działaniu, a przede wszystkim otwartość na zmiany (Strelau 2002: 93). Kompetencje społeczne utożsamiane są często z pewnymi dyspozycjami, które warunkują efektywność relacji interpersonalnych. Owymi dyspozycjami mogą być zdolności intelektualne, a także cechy osobowości. Zdaniem Stephena Greenspan'a na prawidłowy rozwój kompetencji społecznych oddziałują zarówno cechy charakteru (np. aktywność społeczna, uprzejmość), niektóre cechy temperamentu (refleksyjność, opanowanie), jak i inteligencja społeczna (Greenspan 1981: 1-39). Na bazie koncepcji Greenspan'a w polskiej literaturze przedmiotu Matczak zaproponowała model interakcyjny kompetencji społecznych, stanowiący podłoże teoretyczne opracowanego przez autorkę Kwestionariusza Kompetencji Społecznych (Matczak 2007: 6-10).

W literaturze przedmiotu można zaobserwować zgodność co do tego, że kompetencje społeczne stanowią zbiór wielu umiejętności. Nie ma jednak zgodności co do tego, które z poszczególnych składowych kompetencji społecznych są najistotniejsze. Najbardziej znanym modelem opisującym strukturę kompetencji społecznych jest koncepcja Argyle'a, który wymienia dziewięć elementów w tejże strukturze (Argyle 1999: 133-141), tj.: 1. nagradzanie, czyli pozytywne wzmocnienia relacji międzyludzkich poprzez komunikację werbalną i niewerbalną; 2. empatia; 3. ekstrawersja; 4. neurotyzm i lęk społeczny; 5. komunikacja werbalna; 6. komunikacja niewerbalna; 7. asertywność; 8. samoprezentacja; 9. inteligencja społeczna.

Niektórzy autorzy traktują kompetencję społeczną jako ogólną umiejętność, która może ujawnić się w konkretnych sytuacjach społecznych. Przeciwnicy tej koncepcji zakładają, że aby efektywnie funkcjonować w życiu społecznym, niezbędne są różnorodne umiejętności, uzależnione od sytuacji i jej kontekstu. W niniejszym artykule przyjęłem podejście drugie, traktujące kompetencje społeczne jako zbiór umiejętności, o czym świadczy chociażby stosowanie przeze mnie pojęcia „kompetencja społeczna” w liczbie mnogiej.

W zglobalizowanym świecie tradycyjne zadania i cele edukacji okazują się trudne w realizacji. Upowszechnianie wiedzy, kształtowanie umiejętności, wprowadzanie młodego pokolenia w świat wartości, ukazywanie wzorów czy uczenie pracy nad sobą, stają się wyzwaniem dla współczesnej edukacji. W zmieniającej się rzeczywistości, która nie jest jednoznaczna i klarowna, nie jest oczywiste o jaką wiedzę chodzi, jakie umiejętności są najważniejsze, a które wartości niepodważalne (Szymański 2014: 124). Życie społeczne ulega komercjalizacji, co z kolei determinuje zmiany w systemie nauczania. W każdym obszarze życia społecznego można zauważyć oddziaływanie postępu technologicznego czy informacyjnego. Głównym zadaniem edukacji stało się kształtowanie umiejętności uczniów skierowanych na rozwiązywanie problemów i uczenie się współpracy (Lewowicki, Nikitorowicz, Pilch, Tomiuk 2002: 25). Globalizacja determinuje zmiany, które oddziałują na procesy edukacyjne. Nie bez znaczenia pozostają również demografia, finanse, nowoczesne technologie czy rynek pracy.

Dotychczas efektem nauczania była wiedza, dziś są to kompetencje kluczowe. Zglobalizowany świat, a tym samym nowe wyzwania, są przyczyną zmian w edukacji - zarówno w celach, treściach kształcenia, a także w organizacji procesów dydaktyczno-wychowawczych. Obok wyposażenia młodego człowieka w wiedzę, celem edukacji jest obecnie również doskonalenie umiejętności

społecznych, niezbędnych w procesie rozwoju jednostki. Kompetencje społeczne zostały wymienione i zdefiniowane wśród ośmiu kompetencji kluczowych, niezbędnych do samorealizacji i rozwoju osobistego w Zaleceniu Parlamentu Europejskiego i Rady UE z dnia 18.12.2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE) (Web-01).

Ważne jest kreowanie wielorakich możliwości działania młodych ludzi w życiu społecznym, które będą adekwatne do potrzeb oczekiwanych przez rzeczywistość społeczną. Myślenie o przyszłości młodego pokolenia, zwracanie uwagi na kompetencje i umiejętności niezbędne w dorosłym życiu społecznym są kluczowe z punktu widzenia współczesnej edukacji (Kosiorek 2011: 22). Istotną rolę odgrywa tutaj nauczyciel, dla którego wyzwaniem jest określanie ram norm i wartości w kontekście nabywania kompetencji społecznych. Należy pamiętać również o tym, że rola nauczyciela może mieć zarówno pozytywne, jak i negatywne konsekwencje w ramach kształtowania tożsamości uczniów (Welskop 2013: 126). Kształtowanie kompetencji społecznych we współczesnej szkole jest wyzwaniem zarówno dla nauczycieli, którzy nie zawsze, w obliczu świata zdominowanego przez kulturę konsumpcyjną, są do tego przygotowani, jak i dla uczniów, którzy nieświadomi potrzeby kształtowania kompetencji społecznych, zatracają się w wirtualnym świecie, zapominając o bezpośrednim kontakcie z drugim człowiekiem

Obszar edukacji został zdominowany przez kulturę konsumpcji. Wzory edukacyjne ukształtowane kilkanaście lub kilkadziesiąt lat temu stają się coraz bardziej nieadekwatne do zastanej obecnie rzeczywistości oraz do nowych wyzwań. Makdonaldyzacja sfery szkolnictwa sprawia, że jakość kształcenia zarzucana jest na rzecz ilości wykształconych osób. Założona w programach szkolnych realizacja kompetencji kluczowych nie zawsze kończy się sukcesem. Kultura konsumpcji obniża znaczenie kształcenia i uczenia się, tradycyjne umiejętności w oczach młodych osób tracą na wartości na rzecz technologii i kompetencji związanych ze światem wirtualnym. Nie neguję oczywiście potrzeby zdobywania tychże umiejętności i rozwijania swoich kompetencji związanych z technologią informacyjną i światem wirtualnym, wręcz namawiam, aby je nabywać, jednak cały czas pamiętając również o kompetencjach społecznych, które są równie ważne. Można by dywagować, które są ważniejsze, zapewne każda strona znalazłaby swoich zwolenników. Moim zdaniem jednak bez kompetencji społecznych trudno mówić o pełnym uczestnictwie jednostki w życiu społecznym.

Rozwój kompetencji społecznych jest dla współczesnej szkoły ogromnym wyzwaniem. Z jednej strony nie wszyscy nauczyciele są przygotowani do tego, aby kształtować je wśród młodego pokolenia, z drugiej zaś strony również nie wszyscy uczniowie są świadomi potrzeby, by je nabywać, uważając je za zbędne we współczesnym świecie, zdominowanym przez technologie informacyjne. Obserwując zachowania młodych ludzi, którzy przedkładają życie wirtualne nad życie w świecie realnym, można czuć niepokój o przyszłość kompetencji społecznych młodych osób we współczesnym świecie. Sukces ich wykształcenia leży między innymi w rękach szkoły, a tym samym nauczycieli. Słowa Alberta Camusa: Szkoła przygotowuje dzieci do życia w świecie, który nie istnieje, przywołane na początku artykułu, można potraktować zatem jako swoiste wyzwanie dla współczesnej edukacji. Jeśli szkoła przygotowuje dzieci do życia w świecie, który nie istnieje (już nie istnieje, ponieważ zmiana w globalnym świecie jest tak szybka, że szkoła nie nadąza za zmieniającym się światem, wykształcając u uczniów kompetencje nieadekwatne do rzeczywistości w przyszłym, „dorosłym” życiu), to najwyższy czas, aby to zmienić i kształtować umiejętności, dążąc do wykształcenia kompetencji społecznych oczekiwanych w przyszłości. Szkoła powinna bowiem przygotowywać dzieci do życia w świecie, który nie istnieje (jeszcze nie istnieje).